

ПОРІВНЯННЯ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ДО ОЦІНКИ ПІДТРИМКИ ТУРИЗМУ МІСЦЕВИМИ ГРОМАДАМИ

COMPARISON OF SCIENTIFIC APPROACHES TO ASSESSING TOURISM SUPPORT BY LOCAL COMMUNITIES

Оцінка підтримки туризму місцевими громадами є складним і багатогранним процесом. У статті проаналізовані наукові підходи – теоретичні моделі, які використовуються дослідниками для оцінки сприйняття туризму місцевими жителями. Проведено порівняння за певними критеріями наукових підходів, таких як індекс роздратування Доксі, теорія соціального обміну, модель сталого туризму та інших, які дозволяють зрозуміти взаємовідносини між місцевими жителями та туристами. Встановлено, що ефективність оцінки підтримки туризму залежить від використання комбінації моделей, вибору методів збору даних та підходу до постановки питань при опитуванні місцевих жителів. Зроблено висновок, що отримані результати можуть стати основою для розробки ефективних стратегій сталого розвитку регіонів, спрямованих на інтеграцію територіальних громад у туристичний сектор.

Ключові слова: туризм; сталий розвиток; територіальна громада; науковий підхід; оцінка підтримки туризму; теоретична модель.

The assessment of tourism support by local communities is a complex and multifaceted process that helps gain a deep understanding of the mechanisms of local residents' attitudes toward tourism and the interaction between residents and tourists. Such an assessment is an important aspect of the sustainable development of regions and territorial communities, as local residents play a key role in ensuring the sustainability of tourism initiatives. The attitudes of local communities toward tourism development in their areas and the social interaction between guests and hosts are reflected in the relevant scientific studies. Tourism researchers have made significant scientific contributions to the knowledge necessary for assessing tourism support by local communities. The article analyzes scientific approaches – theoretical models – that have been used to assess tourism support by local communities for the past fifty years. Each of these models has its own objectives, methods, advantages, and limitations. Therefore, it is important to choose a productive model or a combination of models that would most effectively allow for assessing the perception of tourism by local residents in practice. A comparison of the most well-known scientific approaches has been conducted: Doxey's Irritation Index, Social Exchange Theory, Resident Tolerance Model, Sustainable Tourism Model, Social and Cultural Impact Model, and others. It has been established that using a combination of models that take into account not only economic but also ecological and socio-cultural aspects is the most productive for practical application in the face of current challenges. It is substantiated that the effectiveness of tourism support assessment depends on the choice of data collection methods and the approach to formulating questions when surveying local residents. The practical significance of this research lies in the fact that the results obtained can form the basis for developing effective sustainable development strategies for regions, aimed at integrating territorial communities into the tourism sector.

Keywords: tourism; sustainable development; territorial community; scientific approach; tourism support assessment; theoretical model.

УДК 338.48

DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct81-43>

Калмикова І.С.

к.т.н., доцент,
доцент кафедри
туристичного бізнесу та рекреації,
Одеський національний
технологічний університет

Kalmykova Iryna

Odesa National University of Technology

Постановка проблеми. Стратегічним баченням регіонального розвитку України є сприяння «кожному регіону та територіальній громаді в ефективному використанні їх потенціалу, переваг, ресурсів та можливостей для розвитку та підвищення якості життя людини» [1, с. 24], щоб вони стали територіями сталого розвитку. Території сталого розвитку – це «самодостатні мікрорегіони, територіальні громади з наявним соціально-економічним потенціалом територій та спроможні до збалансованого розвитку в економічній, соціальній та екологічній сферах» [2]. Досягти такої спроможності можна повною мірою саме через завдання, які під силу сфері туризму.

Модель сталості для туризму ґрунтується, крім трьох основних вимірів сталого розвитку (екологічного, соціально-культурного і економічного), ще на четвертому – досвіді туристів [3, с. 12]. Якість загального туристичного досвіду залежить від багатьох факторів, але привітність і толерантність місцевого населення мають особливий вплив на формування позитивного досвіду відвідувачів.

Ставлення місцевих громад до розвитку туризму на їхніх територіях і соціальна взаємодія між гостями та господарями відображені у відповідних наукових дослідженнях, сфокусованих на розробці наукових підходів до оцінки підтримки туризму місцевими жителями. Дослідники використовують теоретичні моделі, щоб пояснити, як туризм працює в реальності, і застосовують їх на практиці, щоб перевірити, наскільки місцеві громади підтримують туризм у своєму регіоні. Однак порівняння таких моделей недостатньо досліджено в зарубіжних, а, особливо, у вітчизняних наукових джерелах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Світовий досвід реалізації будь-яких програм і стратегій щодо сталого розвитку туризму відводить центральну роль людям (так званий антропоцентричний підхід) та передбачає широку участь населення у плануванні, управлінні та реалізації таких програм туризму [4, с. 14]. Питанням залучення населення до участі у стратегічному управлінні розвитком територіальних громад присвячені роботи Н. Ільченка, О. Берданової, Ю. Гринчук,

Д. Утеченко, С. Аароновича, Г. Хаутона, Дж. Ротмана. А особливості сталого розвитку туризму в територіальних громадах досліджували П. Шмулевич, Н. Паньків, О. Карий, Н. Глинський, О. Альбещенко, В. Єрмаченко, Д. Холл, Г. Річардс та багато інших науковців.

Коли місцеві жителі беруть участь у плануванні туризму та управлінні ним, вони позитивно ставляться до його розвитку. С. Соляник звертає увагу на той факт, що розробка проблематики соціокультурних комунікацій в туризмі, які дозволяють максимізувати співробітництво і взаєморозуміння між гостями та господарями, є зараз одним з актуальних завдань [5, с. 228]. А робота Н. Кудли доводить, що ефективно управління туризмом на місцевому рівні сприяє позитивному ставленню місцевих жителів до туристичної діяльності та її впливу на громаду [6, с. 48]. У цьому контексті ставлення визначається як тенденція позитивно чи негативно реагувати на певну ідею, об'єкт, особу чи ситуацію, і це викликає реакцію людини на такі стимули.

В низці закордонних досліджень протягом останнього півстоліття науковці Дж. Доксі [7], Дж. Ап [8], К. Юровські, М. Уйсал, Д.Р. Вільямс [9], Й. Юн, Д. Гурсой, Дж.С. Чен [10] продемонстрували, що рівень контролю місцевою громадою над туристичними ініціативами є ключовим елементом в оцінці її підтримки туризму. В цих дослідженнях застосовуються різні наукові підходи – теоретичні моделі, які використовуються як інструменти та індикатори для визначення, моніторингу та відображення стану або рівня підтримки туризму з боку місцевих громад. Для допомоги вітчизняним науковцям у використанні цих підходів на практиці як окремо, так і у комплексі, назріла необхідність здійснити їх порівняння.

Постановка завдання. Метою цієї роботи є порівняння за певними критеріями наукових підходів, які використовуються у дослідженнях для оцінки підтримки туризму з боку місцевих громад. Особливо актуальним це є для усвідомлення ролі туризму в повоєнному відновленні нашої країни, поглибленні підтримки місцевими жителями туристичних ініціатив для сталого розвитку регіонів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Багато наукових теорій і моделей, які побачили світ п'ятдесят років тому, все ще залишаються актуальними. Деякі з них є підґрунтям для багатьох сучасних досліджень. Розглянемо кілька наукових підходів, які використовуються для оцінки підтримки туризму з боку місцевих громад.

Модель індексу роздратування Доксі (Doxey's Irritation Index), розроблена Дж. Доксі [7], є однією з найбільш відомих. Вона корисна для розуміння динаміки зміни ставлення місцевих жителів до туризму на різних етапах життєвого циклу туристичної території (за теорією Р. Батлера [11]). В залежності від етапу життєвого циклу реакція

місцевих жителів на туризм проходить через кілька стадій: ейфорія, апатія, роздратування, антагонізм. Цю модель можна розглядати як своєрідну шкалу – від позитивного до негативного ставлення громади, яке змінюється з часом. Однак, вона має недоліки, оскільки спирається на однорідну спільноту, припускаючи, що всі жителі громади однаково ставляться до туризму і туристів.

Варто зазначити, що дослідження з використанням моделі індексу роздратування Доксі в основному проводяться на основі опитувань. Певного прогресу в напрямку теоретичних узагальнень результатів було досягнуто завдяки теорії соціального обміну.

Теорія соціального обміну (Social Exchange Theory) найбільш широко застосовується науковцями для сприйняття туризму місцевими жителями. Вона пропонує, щоб виражена підтримка розвитку туризму розглядалася як готовність вступити в обмін, а жителі вибирали обміни після оцінки вигод і витрат [8]. Якщо переваги (економічні можливості, поліпшення інфраструктури) переважають над негативними наслідками (екологічне забруднення, збільшення вартості життя), то ставлення до туризму залишається позитивним. Дослідження показують, що теорія соціального обміну дозволяє враховувати індивідуальні мотивації та очікування місцевих жителів щодо туризму, проте не завжди враховує колективні інтереси громад.

Великий потенціал для оцінки підтримки туризму має концепція толерантності. Оскільки туристична діяльність іноді суперечить культурі, цінностям, нормам моралі та релігії місцевих жителів, толерантність є посередником між уявленнями про наслідки туризму (витрати та вигоди) та намірами підтримувати розвиток туризму. Модель толерантності місцевих жителів (Resident Tolerance Model) передбачає, що ставлення місцевих жителів до туризму залежить від їхньої здатності толерувати зміни, викликані туристичним розвитком [12, с. 7]. Якщо місцеві жителі відчувають, що вони мають достатньо контролю над туристичними потоками, то їхня толерантність до туризму зростає, і навпаки. Також толерантність має вирішальне значення для досягнення сталого розвитку туризму у регіоні. До недоліків цього підходу можна віднести те, що оцінка сприйняття місцевих жителів може бути суб'єктивною і залежати від індивідуальної інтерпретації.

Дуже актуальною є модель сталого туризму (Sustainable Tourism Model), яка оцінює вплив туризму на економічні, соціальні та екологічні ресурси громади. Ця модель базується на концепції сталого розвитку та наголошує на важливості врахування екологічних, соціальних і економічних аспектів при оцінці підтримки туризму місцевими жителями. Основні критерії для оцінки підтримки туризму включають: мінімізацію негативного впливу туризму на навколишнє середовище,

збереження культурної ідентичності місцевих громад, забезпечення економічних вигод для місцевого населення. Модель сталого туризму пропонує системний підхід до оцінки підтримки туризму громадою, зосереджуючись на балансі між вигодами для місцевого населення і необхідністю зберегти природні та культурні ресурси. Однак вона може бути складною у використанні на місцевому рівні через необхідність отримання великої кількості інформаційних даних для подальшого аналізу.

Модель соціально-культурного впливу (Social and Cultural Impact Model) зосереджується на тому, як місцеві жителі сприймають культурні та соціальні зміни, що виникають унаслідок туристичної діяльності [13]. Ставлення місцевих жителів оцінюється через такі фактори як: зміна соціальної поведінки та цінностей, вплив на традиційні звичаї та спосіб життя, взаємодія між туристами та місцевими жителями. Цей підхід дозволяє глибше зрозуміти культурну динаміку у взаємодії з туристами, але вимірювання соціальних і культурних впливів туризму часто є складним завданням, оскільки вимірювання переважно непрямі.

Інтегрована модель оцінки підтримки туризму (Integrated Model of Tourism Support) забезпечує сучасний науковий підхід до розуміння туристичних систем шляхом інтеграції багатьох факторів і вимірів, які впливають на динаміку туризму. Ця модель поєднує елементи економічного, соціального, екологічного та культурного підходів, пропонує цілісну картину впливу туризму на громади. Вона дозволяє провести комплексну оцінку на основі збору даних з різних сфер, враховуючи економічні вигоди, екологічні ризики, соціокультурні зміни, місцеві стратегії управління туризмом. Ця модель є дуже гнучкою та дає змогу проводити як кількісні, так і якісні дослідження. Але при оцінці потрібно враховувати багато різних факторів, які можуть ускладнювати обробку результатів.

Модель соціального капіталу (Social Capital Model) оцінює, як соціальні зв'язки та взаємодія між місцевими жителями сприяють або гальмують підтримку туризму. Згідно з цією моделлю важливо, щоб розвиток туризму приніс користь місцевій спільноті, зберігаючи її соціальний капітал. Перевагою моделі соціального капіталу є той факт, що вона призводить до загального переосмислення ролі громадянських чеснот у соціальному та економічному розвитку [14], що має значення для розуміння того, як соціальний капітал може сприяти державним програмам розвитку регіональних систем туризму. Соціальний капітал може посилити участь громади в сталому туризмі шляхом створення почуття причетності, ідентичності та спільних цінностей серед місцевих жителів. До недоліків цього наукового підходу відносять деяку складність інтерпретації відповідей при опитуванні і необхідність великої та репрезентативної групи респондентів.

Науковцями були запропоновані й інші наукові підходи для пояснення відносин між туристами та місцевими громадами, такі як інтегрована теорія загрози, уніфікована інструментальна модель групового конфлікту та теорія міжгрупових емоцій, але вони були здебільшого проігноровані широким загалом дослідників. Тому при порівнянні наукових підходів, які використовуються для оцінки підтримки туризму з боку місцевих громад, їх вибір було обмежено найбільш відомими і поширеними моделями. В якості критеріїв порівняння були вибрані такі: сфера використання; ключова концепція; мета застосування; показник, що визначається (табл. 1).

Сучасні моделі стають все складнішими, тому що вони враховують зразу декілька факторів, від яких залежить оцінка сприйняття місцевими жителями туризму. Наприклад, запропонована структурна модель, яка поєднує теорію соціального обміну і теорію прив'язаності до місця проживання для оцінки сприйняття місцевими жителями розвитку туризму та дослідження того, як економічні труднощі впливають на це сприйняття та готовність жителів підтримувати розвиток туризму [15]. Вона включає вісім конструкцій: прив'язаність до місця, занепокоєність громади, економічні вигоди, залученість, сприйняття економічної кризи та позитивне і негативне сприйняття впливу туризму, а також підтримку розвитку туризму.

Крім наведених у табл. 1 критеріїв, моделі оцінки підтримки туризму відрізняються вибором запитань при опитуванні. Зокрема, методика опитування на основі моделі індексу роздратування Доксі включає питання, спрямовані на виявлення рівня емоційного ставлення до туризму, фокусуючись на емоційних реакціях та стадіях розвитку туризму. Зазвичай використовується п'ятибальна шкала для вимірювання рівня задоволеності та впливу туризму (дуже позитивно, позитивно, нейтрально, негативно, дуже негативно). А для моделі сталого туризму методика опитування включає питання, орієнтовані на оцінку впливу туризму на екологію, економіку та соціокультурні аспекти регіону. Тобто вона оцінює баланс між економічними вигодами та екологічними/соціальними впливами.

Постановка та формулювання питань, формалізація передбачуваних відповідей – складний етап складання анкети для опитування жителів громади. Цьому передує процедура емпіричного визначення основних понять дослідження і відбору відповідних емпіричних індикаторів, кожному з яких відповідає один або кілька питань анкети. Приклад постановки питань для опитування місцевих жителів з метою визначення їхнього ставлення до туризму наведено в табл. 2. Для вибору варіанту відповіді використовується трибальна шкала: погоджуюсь, нейтральна позиція, не погоджуюсь.

Таблиця 1

Порівняння наукових підходів до оцінки підтримки туристів з боку місцевих громад

Назва моделі	Основна сфера	Ключова концепція	Мета застосування	Показник
Індекс роздратування Доксі	Відносини між туристами і місцевими жителями	Вимірювання негативного ставлення до туризму серед місцевих громад	Оцінка ступеня роздратування та підтримки туризму серед місцевих громад	Відчуття місцевих жителів, емоційна реакція на туристичний потік
Теорія соціального обміну	Взаємодія в контексті соціальних обмінів	Туризм як обмін ресурсами між туристами і місцевими жителями	Оцінка туризму як обміну ресурсами та взаємовигідної взаємодії	Розрахунок вигоди/витрат для кожної сторони (місцевих жителів і туристів)
Модель сталого туризму	Сталий розвиток туризму	Підтримка сталого туризму через економічні, соціальні та екологічні аспекти	Розробка стратегій сталого туризму з урахуванням екології та соціальних аспектів	Показники економічного, соціального та екологічного впливу (відсоток змін)
Модель соціально-культурного впливу	Вплив соціальних і культурних аспектів туризму на громаду	Аналіз соціально-культурних змін, які відбуваються внаслідок туризму	Оцінка соціально-культурних змін, що виникають внаслідок розвитку туризму	Кількість змін в місцевих традиціях, культурних практиках
Модель толерантності місцевих жителів	Толерантність місцевих жителів до туризму	Рівень прийняття туристами місцевих жителів	Визначення рівня прийняття туризму серед місцевих жителів	Рівень прийняття туристів, ставлення до туристичних ініціатив
Модель соціального капіталу	Соціальні мережі та згуртованість громади	Соціальний капітал та довіра громади як драйвер підтримки туризму	Оцінка залучення громади до туризму	Ступінь довіри в громаді, кількість соціальних зав'язків
Інтегрована модель оцінки підтримки туристів	Інтеграція сталого розвитку туризму в життя громади	Інтегроване оцінювання підтримки туризму з огляду на сталий розвиток	Аналіз факторів, які впливають на підтримку сталого туризму місцевою громадою	Множина показників впливу туризму на життя громади

Джерело: складено автором на основі власних досліджень

Таблиця 2

Постановка питань до місцевих жителів для оцінки ставлення до туризму

Індикатор	Поняття	Формулювання питання
Підтримка	Підтримка туризму	Я підтримую туризм і хочу, щоб він залишався важливим у моїй громаді
	Більше переваг	Загалом, позитивні вигоди від туризму в моїй громаді переважають негативні наслідки
	Залишитися дестинацією	Моя громада має залишитися туристичною
	Просування дестинації	Моя громада має підтримувати розвиток туризму
Вплив позитивний	Більше жвавості	Туризм приносить більше жвавості в мою громаду
	Підтримка економіки	Зростання кількості туристів підтримує економіку моєї громади
	Кращий вигляд	Розвиток туризму покращує зовнішній вигляд моєї громади
	Збереження ідентичності	Туризм допомагає зберегти культурну самобутність
	Кращий рівень життя	Туризм покращує рівень життя у моїй громаді
	Можливості відпочинку	Туризм пропонує більше можливостей для відпочинку
Життєздатність	Краща якість життя	Туризм покращує якість життя у моїй громаді
	Обмеження у комфорті	У деяких районах я відчуваю себе обмеженим у комфорті через туристів
	Зниження життєздатності	Збільшення кількості туристів знижує життєздатність громади
	Більше не наша	Через туризм я відчуваю, що наша громада вже не наша
	Щоденне життя	Тиск туризму негативно впливає на моє повсякденне життя
Вплив негативний	Неприємність	Туристи у моїй громаді – це неприємність
	Ставлення жителів	Через зростання туризму ставлення жителів до туристів є проблемою
	Нешанобливі туристи	Ставлення та нешаноблива поведінка туристів є проблемою
	Втрата автентичності	Через туристів ми втрачаємо автентичний характер нашої громади
	Більше суперечок	Збільшення кількості туристів у моїй громаді призведе до суперечок між власниками будинків і туристами
	Зникнення різноманітності	Через туризм головні вулиці втрачають різноманітність
	Менше жителів	Зростання туризму призведе до зменшення кількості жителів
	Проблеми дорожнього руху	Через туризм у моїй громаді більше проблем з транспортом
Дороге життя	Туризм призводить до зростання вартості життя в моїй громаді	
Проблеми паркування	Через туризм у моїй громаді більше проблем з паркуванням	

Джерело: складено автором на основі власних досліджень

Постановка питань для визначення ступеня впливу факторів на сприйняття та рівень підтримки туризму місцевими жителями

Фактор	Поняття	Формулювання питання
Економічна залежність	Залежати від туризму	Частина мого сімейного доходу пов'язана з туризмом у моїй громаді
Відчуття гордості	Бути гордим	Через туризм я пишаюся тим, що я житель своєї громади
	Розказати іншим	Через туризм я хочу розповідати іншим, що може запропонувати моя громада
	Поширювати культуру	Туризм нагадує мені, що я маю унікальну культуру, якою я можу поділитися з туристами
	Прикладати власні зусилля	Туризм змушує мене працювати, щоб зберегти мою громаду особливою
Соціальні можливості	Мати приємні контакти	Туризм сприяє приємним зустрічам з туристами
	Відчувати зв'язок	Завдяки туризму ми більше пов'язані один з одним у нашій громаді
	Розуміти інших	Туризм сприяє розумінню інших людей (менше упереджень/стереотипів)
Залученість	Знаходити вихід для хвилювань	У мене є можливість поділитися своєю стурбованістю щодо розвитку туризму в моїй громаді
	Бути почутим	У мене є можливість розповісти про мої ідеї щодо розвитку туризму в моїй громаді
	Бути залученим	Я хочу більше брати участь у туристичній політиці/ініціативах у моїй громаді

Джерело: складено автором на основі власних досліджень

На сприйняття місцевими жителями впливу туризму можуть впливати декілька факторів, таких як: відчуття гордості, участь у прийнятті рішень, економічна залежність від туризму та розширення соціальних можливостей, які впливають на загальний добробут. Оцінити ступінь впливу цих факторів можна через наступні запитання (табл. 3). Для вибору варіанту відповіді використовується трибальна шкала: погоджуюсь, нейтральна позиція, не погоджуюсь.

Переваги використання запропонованої у табл. 2 і 3 постановки питань при проведенні опитування полягають у тому, що, завдяки їх систематизації та чіткому формулюванню у вигляді тверджень, а також мінімальній кількості варіантів відповідей, відгук респондентів на індивідуальному рівні буде більш точним, забезпечуючи достовірні результати під час збору інформації на основі тієї чи іншої моделі.

Висновки. Дослідники туризму за останнє півстоліття зробили серйозний академічний внесок у знання, якими необхідно скористатися в подальших теоретичних і практичних дослідженнях, зокрема, в контексті оцінки підтримки туризму з боку місцевих громад.

Установлено, що в цих дослідженнях широко застосовуються різні наукові підходи – певні моделі, кожна з яких має свої переваги та обмеження, але які все ще залишаються актуальними.

Проведено порівняння основоположних наукових підходів, які використовуються для оцінки підтримки туризму з боку місцевих громад.

Обґрунтовано припущення, що ефективність оцінки підтримки туризму залежить від правильного вибору методів збору даних, зокрема,

постановки питань для опитувань місцевих жителів.

Рекомендовано використання комбінації моделей з врахуванням економічних, екологічних та соціокультурних аспектів туризму для більш продуктивного практичного застосування.

Отримані результати можуть стати основою для розробки ефективних стратегій регіонального розвитку, спрямованих на інтеграцію територіальних громад у туристичний сектор.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки» від 5 серпня 2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 28.11.2024).
2. Стаття 11 Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій». Документ 2389-IX, чинний, поточна редакція – прийняття від 09.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text> (дата звернення 28.11.2024).
3. WTO. Making tourism more sustainable. A guide for policy makers. Madrid: UNEP and UN Tourism, 2005. 212 p.
4. Azcárate T., Benayas J., Nerilli G., Justel A. A guide to sustainable tourism. Madrid: REDS, 2019. 69 p.
5. Соляник С.Ф. Соціокультурні комунікації в туризмі. Філософія туризму: навчальний посібник / Пазенок В.С., Федорченко В.К. Київ: Кондор, 2009. С. 227–233.
6. Кудла Н.Є. Формування туристичної політики на регіональному та місцевому рівнях. *Регіональна економіка*. 2012. № 3. С. 43–48.

7. Doxey G.V. A causation theory of visitor-resident irritants: methodology and research inferences. 6th Annual conference proceedings of the travel research association (San Diego, 8-11 September 1975), p. 195–198.

8. Ap J. Residents' perceptions on tourism impacts. *Annals of Tourism Research*. 1992. № 19. С. 665–690. URL: https://www.academia.edu/7820055/Residents_perceptions_on_tourism_impacts (дата звернення 28.11.2024).

9. Jurowski C., Uysal M., Williams D.R. A theoretical analysis of host community resident reactions to tourism. *Journal of Travel Research*. 1997. № 36(2). С. 3–11. DOI: <https://doi.org/10.1177/004728759703600202> (дата звернення 28.11.2024).

10. Yoon Y., Gursoy D., Chen, J. S. Validating a tourism development theory with structural equation modeling. *Tourism Management*. 2001. № 22(4), 363–372. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(00\)00062-5](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(00)00062-5) (дата звернення 28.11.2024).

11. Butler R.W. The concept of a tourist area cycle of evolution and implications for management of resources. *The Canadian Geographer*. 1980. № 24(1). P. 5–12.

12. Al Sabti H., Vo Th.L.H., Petr Ch. What is the role of tolerance in tourism development? URL: <https://ifbae.s3.eu-west-3.amazonaws.com/file/congres/tolerance-al-sabti-vo-petr-64070b9fc7803127956948.pdf> (дата звернення 28.11.2024).

13. Ap J. Residents' perceptions research on the social impacts of tourism. *Annals of Tourism Research*. 1990. № 17 (4). P. 610–616.

14. Putnam R.D. Bowling alone: America's declining social capital. *Journal of Democracy*. 1995. № 6 (1). P. 65–78.

15. Hateftabar F., Chapuis J.M. How resident perception of economic crisis influences their perception of tourism. *Journal of Hospitality and Tourism Management*. 2020. № 43. P. 157–168.

REFERENCES:

1. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro zatverdzhennia Derzhavnoi stratehii rehionalnoho rozvytku na 2021–2027 roky» vid 5 serpnia 2020 r. № 695 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On approval of the State strategy for regional development for 2021–2027” dated August 5nd, 2020 № 695]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (accessed November 28, 2024)

2. Stattia 11 Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo zasad derzhavnoi rehionalnoi polityky ta polityky vidnovlennia rehioniv i terytorii». Dokument 2389-IX, chynnyi, potochna redaktsiia – pryiniattia vid 09.07.2022 [Article 11 of the Law of Ukraine “On amendments to certain legislative acts of Ukraine regarding the principles of state regional policy and the policy of regeneration

of regions and territories”. Document 2389-IX, in force, current version – adopted on July 09, 2022]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text> (accessed November 28, 2024)

3. WTO. (2005) Making tourism more sustainable. A guide for policy makers. Madrid: UNEP and UN Tourism, 212 p. (in English)

4. Azcárate T., Benayas J., Nerilli G., Justel A. (2019) A guide to sustainable tourism. Madrid: REDS, 69 p. (in English)

5. Solianyuk S.F. (2009) Sotsiokulturni komunikatsii v turyzmi. [Sociocultural communications in tourism] In Pazenok B.C., Fedorchenko V.K. (Eds). *Filosofiiia turyzmu: navchalnyi posibnyk* [Philosophy of tourism: a textbook]. Kyiv, p. 227–233. (in Ukrainian)

6. Kudla. N.Ie. (2012) Formuvannia turystychnoi polityky na rehionalnomu ta mistsevomu rivniakh [Formation of tourism policy at the regional and local levels]. *Rehionalna ekonomika*, vol. 3, pp. 43–48.

7. Doxey G.V. (1975) A causation theory of visitor-resident irritants: methodology and research inferences. 6th Annual Conference Proceedings of the Travel Research Association (San Diego, September 8nd–11nd, 1975), pp. 195–198. (in English)

8. Ap J. (1992) Residents' perceptions on tourism impacts. *Annals of Tourism Research*, vol. 19, pp. 665–690. Available at: https://www.academia.edu/7820055/Residents_perceptions_on_tourism_impacts (accessed November 28, 2024)

9. Jurowski C., Uysal M., Williams D.R. (1997) A theoretical analysis of host community resident reactions to tourism. *Journal of Travel Research*, vol. 36(2), pp. 3–11. DOI: <https://doi.org/10.1177/004728759703600202> (accessed November 28, 2024)

10. Yoon Y., Gursoy D., Chen, J. S. (2001) Validating a tourism development theory with structural equation modeling. *Tourism Management*, vol. 22(4), pp. 363–372. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(00\)00062-5](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(00)00062-5) (accessed November 28, 2024)

11. Butler R.W. (1980) The concept of a tourist area cycle of evolution and implications for management of resources. *The Canadian Geographer*, vol. 24(1), pp. 5–12.

12. Al Sabti H., Vo Th.L.H., Petr Ch. What is the role of tolerance in tourism development? Available at: <https://ifbae.s3.eu-west-3.amazonaws.com/file/congres/tolerance-al-sabti-vo-petr-64070b9fc7803127956948.pdf> (accessed November 28, 2024)

13. Ap J. (1990) Residents' perceptions research on the social impacts of tourism. *Annals of Tourism Research*, vol. 17 (4), pp. 610–616.

14. Putnam R.D. (1995) Bowling alone: America's declining social capital. *Journal of Democracy*, vol. 6 (1), pp. 65–78.

15. Hateftabar F., Chapuis J.M. (2020) How resident perception of economic crisis influences their perception of tourism. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, vol. 43, pp. 157–168.